

**KÖNYVTÁR A PEDAGÓGIA SZOLGÁLATÁBAN – PEDAGÓGIA
A KÖNYVTÁRBAN: A PEDAGÓGIAI SZAKKÖNYVTÁR
KOSZERŰEN ÉRTELMEZETT SZEREPE,
FELADATRENDSZERE***

Kedves Hölgyek, Tisztelt Urak, nagyra becsült ünneplő közönség!

Első szavaim legyenek a köszöntés, a gratuláció szavai. Elismerésre méltónak tartom ezt a gesztus értékű döntést, amellyel saját szűkebb pátriájuk közelmúltjának egyik meghatározó pedagógus személyisége, Kovács Lajos nevét és emlékét megörökítik, s az utódokra hagyományozzák. Nem meglepetés ez a gesztus persze azoknak, akik beleolvassnak például a Vasárnapi Újság első, 1854-es évfolyamának 41. számába, ahol a következő rövid híren akadhat meg a szemük:

„Zala és Veszprém megyékből örvendetes hírek terjednek a felkarolt népnevelés érdekében... Természetesnek találjuk, hogy Deák Ferencz szülőföldén s vidékén könnyen átlássa mindenki, milly becses dolog értelmes okos embernek lenni; az pedig tudni való, hogy nem a libák s borjúk mellett, sem a kuczkóban vagy utcán, hanem az iskolában szerezhetni meg a kellő tudományt, ha t. i. arra való értelmes tanító áll annak élén, a kiket meg kell becsülni s illően jutalmazni fáradozásukat, ha azt akarjuk hogy gyermekeinket jó kedvvel és nyugodt meglegedett lélekkel oktassák.”

Hogy a népnevelés felkarolása, a tanítók megbecsülése mennyire volt akkoriban még általános jelenség, s hogy miért váltott ki ez a hír különös örömet a becses szerkesztő urakban, azt az idézet folytatása igazolja. „A nyugodt lelki állapot s vidám kedély vajmi szükséges két kereke az oktatói hivatalnak, a melyek lehetetlen hogy ne csikorogjanak olyan tanítóknál, kiknek ha megvan is mindennapi száraz kenyerek, de a húsos ételektől tartózkodás – valláskülönbség nélkül – olly általános szokás náluk, hogy egy esztendőn át talán 5–6 évi nagybőjtöt is leszolgáljanak; e felett ütött kopott ruhában, foltzott csizmában járnak.” Ezért is érthető a zalai jó hír kiváltotta szerkesztői záró fohász a rövidke írás végén: „Adja Isten hogy minél előbb ne csak onnan, de széles e hazából vegyük és terjeszthessük hírét a néptanítók javult sorsának.”¹

Legyünk nagyvonalúak! Ne firtassuk, mit adott Isten – no meg az arra hivatott evilági hatalom – azóta, máig a néptanítóknak. Akiknek persze nyilván folyton javul a sorsuk. Kérdés azonban, hogy mikor lesz végre egyszerűen csak - jó... Efféle dilemmák kétes kimenetelű taglalása helyett jusson inkább eszünkbe az, hogy amikor ez a kis hír megjelent a Vasárnapi Újságban, két éves kisgyermek volt már az 1852-ben itt, Egerszegen született Wlassics Gyula. Az ő későbbi impozáns pályafutása igen lényeges pontokon érintkezik a mi mai témánkkal. Wlassics ugyanis az előző századforduló nagy formátumú kultuszminisztereként, nyolc évig tartó hivatalviselése során közel 1100 új állami népiskolát építtetett. Ezekben az iskolákban a szegény tanulók számára ingyenességet biztosított. Ami pedig még rokonszenvesebbé teheti - éppen a mi számunkra! - az ő egykori működését: a kultúra, a közművelődés fejlesztése is szívügye volt. Megszervezte a múzeumok és könyvtárak országos felügyelőségét, és Neményi Imre személyében önálló referenst foglalkoztatott a tárcánál az iskolai könyvtárak ügyeinek feladatkörére. Csak halkán jegyzem meg: ma nincs ilyen feladattal megbízott szakember az oktatási minisztériumban!

---

* Elhangzott 2005. január 21-én, a Magyar Kultúra Napján Zalaegerszegen a Dr. Kovács Lajos Szakkönyvtárban, a volt pedagógiai intézeti könyvtár névadó ünnepségén.

Wlassics figyelme egyébként kiterjedt a tanítók képzésére és továbbképzésére, szakmai önművelésére is. Megnyitotta Pesten a Magyar Tanítók Házát, majd hamarosan ott helyezte el az Országos Tanszermúzeumot, és ott szervezte meg – szimbiózisban a tanszermúzeummal – az Országos Pedagógiai Könyvtárt is az 1890-es évek végén, megteremtve a mai Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum szakmai elődjét, egyben az első hazai pedagógiai szakkönyvtárt.²

A Wlassics Gyula emlékezete előtt tisztelgő kitérő után megérkeztünk végre mai témánkhoz, a pedagógiai szakkönyvtárak ügyéhez. Előadásom tárgya – a címéből adódóan is - egyúttal a pedagógiai szakkönyvtári rendszer jövőbeli esélyeinek kérdése. „Könyvtár a pedagógia szolgálatában – pedagógia a könyvtárban: a pedagógiai szakkönyvtár korszerűen értelmezett szerepe, feladatrendszere.” Erről kell beszélnem, de addig talán belefognom sem érdemes, míg nem vetünk egy futó pillantást az olvasás, könyv, könyvtár jövőjének manapság mind gyakrabban fölbukkanó dilemmájára.

„Ne jósolj, ha nem vagy kénytelen vele!” – állítja egy régi angol mondás. Az ember mégis folyton jóslásokba bocsátkozik. Vagy a rossz lelkiismerete készíti rá, vagy önigazolást keres. Hiszen folyton rettegnie kell saját balga tetteinek önsors-rontó következményeitől. Efféle motívumok okán, a kultúra világában mind gyakrabban tesszük jövő időbe a „Ment-e a könyvek által a világ elébb?” költői kérdését. Ilyenkor az olvasás, a könyv, a könyvtár jövőjét kutatjuk aggódón, vagy éppen bizakodón. Netán a szép új világ mámorától diadalmasan. Ezt a jövőbeli esélyt firtattuk mi is a közelmúltban a *Könyv és Nevelés* című folyóiratunk hasábjain. Az Olvasás Éve ürügyén kértünk meg néhány ismert „szakmabelit”, író, szociológus, tanárt, esztétát: pillantanának bele az írott kultúra jövőjébe.³

Az aggódók az írásbeliséget felváltó „vidiotizmus” újbarbár világáról írott látomásaikban a képi kultúra egyeduralkodóvá válásától féltik az emberiség jövőjét. Vagyis a beszélő – képközvetítő számítógép dominanciájától, a lineáris betűírás és szövegolvasás aláhullásától. A fogalmi és képi gondolkodást ötvöző, absztraháló gondolkodási tevékenységnek a hagyományos írás-olvasás vesztét követő sorvadásától.

„Ütelágazásban?” kérdi írása címében az olvasásszociológus Nagy Attila, majd így töpreng: „Ki adja át az olvasás gyönyörűségét? ...aki szülőként, pedagógusként, könyvtárosként, egyáltalán, fiatalok közelében élő felnőttként ezt az esélyt elmulasztja, az olyanfajta vétket követ el, mintha egész későbbi életünkre betiltaná az álom és a szerelem varázsát, gyógyító erejét, életünk kereteit kitágító nagyszerű élményét.”⁴

„Nem a technika dönt a kultúra kérdéseiben.” – reménykedik a biblioterápia elkötelezett tanára, Hász Erzsébet. „Olvasni tanítani: élni tanítani.” – vallja erős hittel a szerzetes-gondolkodó, Korzenszky Richárd. „Könyvek tehát voltak, vannak és lesznek. De lesznek-e vajon olvasók is?... Lehet, hogy kevesen lesznek.” – tépelődik a szerkesztő-filozófus, Vajda Kornél.⁵

Akad azért más hang is: „A „2x2 józanságára” épülő világot és világképet hamarosan felváltja a 0 és 1 variációira, vagyis a kettes számrendszer algoritmusaira bontható, s ekként értelmezhető világ és világkép. Ettől a világtól nem félni kell, hanem elébe kell menni: nyelveit meg kell tanulni, titkait el kell lesni, törvényeit meg kell érteni. S talán még szeretni is lehetséges lesz egyszer.” - lelkesedik a virtuális kultúra boldogító jövőjébe vetett hittel Fűzfa Balázs.⁶ (Hadd egészítsem ki a tőle származó idézetet az alábbi kis történettel: a szerző, a szombathelyi főiskolai tanár egyszer szűkebb körben, a témáról zajló vitában mondta, hogy másfél tucatnyi hallgatóból álló egyik csoportjának több mint fele a szakmunkások szakközépiskolájában szerzett levelező érettségi bizonyítvánnyal került a főiskolára. Ők lényegében funkcionális analfabéták. A számítógéphez viszont jobban értenek. Majd hozzátette még, hogy egyébként magyar

viszont jobban értenek. Majd hozzátette még, hogy egyébként magyar szakos tanárjelöltekről van szó. A szavait követő döbbszögletben – nem tehetek róla - nekem Arany János jutott eszembe, aki a bukott szabadságharc után született Nagydai cigányok önosztorozóan keserű hangja miatt mentegetőzött jóval később, a Bolond Istók második énekében. Azt írta, olyan állapotban volt akkor, a nemzeti gyászban, mint az egyszeri gazda, aki a jégesőben dorongot ragadott, s zokogva verte maga is a szőlőtökéit: „No hát, no!... ..én uram isten! Csak rajta! Hadd lám: mire megyünk ketten!”⁷⁾

A kérdést természetesen nem kerülhette meg az új évszázadot nyitó kiváló könyvtárelméleti szintézis, az öt kötetre rúgó, Horváth Tibor és Papp István szerkesztette *Könyvtárosok kézikönyve* sem.⁸ Nem csekély annak a tétje, mit mond dilemmánkról ez a mű, hiszen ebből tanul majd, s ebből képezi tovább magát a következő két-három évtized könyvtáros hallgatója, ifjabb vagy idősebb könyvtárosa. Vajon egy kihalófélben lévő szakma utolsó mohikánjaiként vívják majd utóvédharcukat? Vagy a társadalom igényli szaktudásukat, megbecsüli szolgálataikat – azaz intézményük szolgáltatásait?

„Vakmerő minden olyan kísérlet, amely megpróbálja megmagyarázni a múltat, és előre jelezni a változást” – idézik a szerkesztők bevezetőjükben Michael Buckland könyvtáros szakíró, aki anyanyelvi kultúrája okán is ismerheti a főntebb idézett angol közmondást. De azért csak kimondják, amit a szakma számára leginkább remélnék: „Jövőnk néhány vonásában biztosak lehetünk: tudásközponti társadalmak világának ígérkezik.”⁹ A könyvtári rendszer feladata pedig e tudástársadalom információigényének kiszolgálása lesz. Persze nagy kérdés, tesszük hozzá gyorsan, hogy miféle tartalmi átalakulás elé néz maga a tudás fogalma? Miféle tudásszerzési, tanulási, tanulás módszertani változásokat generál majd a tudás új értelmezése? Másként közelítve: hogyan, milyen módon lesz kötelees és képes a könyvtári rendszer a tudástársadalom információigényét kielégíteni? Miféle köntösökben mutatkozik majd a releváns, a hasznosulni képes információ?

A könyvtár jövőjéről Poprády Géza értekezik bővebben, a *Kézikönyv* 3. kötetében, a könyvtári trendekről szóló fejezetben. Összegzése fölidézi a *Könyv és Nevelésben* feszegetett kérdéseket is. Van, aki szerint a kép a szó halála. Tetszetős cáfolata ennek, ríposztos Poprády, hogy McLuhan is leírta gondolatait a Gutenberg galaxis alkonyáról, nem pedig megfestette, elmuzsikálta vagy eltáncolta. Mások épp ellenkezőleg, a digitális természetű képi kultúrától remélik a fogalmi kultúra magasabb szinten történő megújulását. A könyv verses monitor? Elmélyülten olvasni ma csak könyvből lehet – nyilatkoztak sokan, Umberto Eco-tól Esterházy Péterig.¹⁰ De vajon igaz-e ez még a világ mai tizenéveseire? – kérdezzük mind gyakrabban. Igaz lesz-e rájuk húsz-harminc év múlva, amikor szellemi alkotóerejük teljében viszik tovább az emberiség sorsát, és alapozzák meg az utánuk következő nemzedékek életminőségét, mindennapjait?

Milyen lesz végül is a holnap könyvtára? A kézikönyv szerint még évtizedekig az úgynevezett komplex könyvtáraké a jövő, amelyek annak állományát a materiális (papíralapú) és virtuális (digitális) információk valamilyen kombinációja adja majd.¹¹ Jó – mondhatjuk erre kételkedően. De milyen kombinációja? A jövő könyvtárhasználója mikor mennyit és mit igényel majd a „hagyományosból”? Vagy lesznek elől, a fronton, a kirakatban élő – pezsgő - nyüzsgő elektronikus szolgáltató terek, hátul pedig, raktárak mélyében rejtőző néhány ósdi olvasóasztal körül, a polc-utcákban a csöndesen szunnyadó és porladó-penészedő könyv halom? A könyvtár alapfeladatait ellátó intézmény néhány generáción keresztül még alighanem létező valóság lesz, bár egyre inkább a könyvtáros társadalmon múlik, hogy ezt az intézményt a jövőben is könyvtárnak nevezzék –

próbál végül is sommás választ adni kétkedésünkre, egyben fölkelteni a szakma felelősségérzetét Poprády Géza.¹²

És a szakkönyvtár? Hol a helye a könyvtári rendszeren belül ennek a típusnak ma és a közeljövőben? „A szakkönyvtár feladata valamely tudományterület vagy ismeretág tartalmának (ismereteinek) reprezentálása, és ennek alapján egy körülhatárolható felhasználói kör adott tudományhoz köthető szakmai információs igényének teljes, azonnali és pontos kielégítése” – ad definíciót kitűnő munkatársnőm, Varga Katalin, az OPKM könyvtári főosztályvezetője, aki a *Kézikönyv* e tárgyról szóló fejezetét jegyzi. „A szakkönyvtár feladatait, működését, fejlődését a tudomány előrehaladása, a felhasználói igények és a piac vezérlik” – tágítja saját meghatározása holdudvarát a szerző.¹³ Vajon hogyan működik ez az általános érvényű definíció itt és most, vagyis szűkebb szakterületünkön és jelenünkben-közelmúltunkban? A három komponens közül az Országos Pedagógiai Könyvtárban a napi tapasztalat szerint talán a felhasználói igények játsszák a legmarkánsabb szerepet. A pedagógiai szakirodalomban, s főleg a szakmai folyóiratokban megjelenő írások többsége alapján úgy tűnik, hogy a pedagógiában változásokat, irányulásokat, hadd ne mondjam divathullámokat (az éppen aktuális „trendit”) érdemes hangsúlyosabban említeni. Sajátos módon legkevésbé a neveléstudományt valamiféle „előrehaladását”, fejlődését igazoló munkák töltik meg a szakfolyóiratokat. Ugyancsak sajátos módon, éppen a helyükbe lépő „trendi” szövegek alakítják feltűnően a felhasználói igényeket. Ez a komponens, a felhasználói igény egyébként azért is a legbiztosabb definitív tényező, mert igazi, éles piaci versenyt hazai viszonylatban ma még alig generál a pedagógia, mint ellátandó szakterület információfogyasztása.

A szakkönyvtári szolgáltatásokat illetően mindenesetre alapelv, hogy a felhasználó minél alaposabban és teljesebben, ugyanakkor minél gyorsabban és pontosabban tájékozódhasson a rendszerezett, és potenciálisan elérhető információkról. Majd pedig amit kiválasztott, azt mielőbb érje el, jusson hozzá a szakkönyvtár közvetítésével. A célközönség tájékoztatására tehát a teljesség igényével kell törekedni. Így a hálózaton hozzáférhető adatbázisoknak, forrásoknak nagy a szerepük. De a teljesség igényének a kielégítéséhez adott, konkrét könyvtáron belül nem elég még a legkorszerűbb infokommunikációs technológia jelenléte sem. A teljes hazai pedagógiai szakkönyvtári rendszer egésze biztosítja csak a rálátást a szakmai információkra. Csupán együttesen képes, és hivatott egyúttal a szakmai igények kielégítésére.¹⁴ De vajon képes-e valóban, a mindennapi gyakorlatban? Létezik-e egyáltalán pedagógiai szakkönyvtári rendszer? Rendszerként működnek-e a honi pedagógiai szakkönyvtárak, legalább ellátó-szolgáltató szerepkörükben? A kérdések jogosak, választ igénylők.

Jórészt éppen az OPKM ösztönző kezdeményezésére, az Oktatási Minisztérium is megkísérelte megfogalmazni a maga válaszait, a saját felelősségi körébe tartozó könyvtári rendszert illetően. Három évvel a két szaktárca 1998-as különválása, és a szakma további életét, a könyvtári rendszer működését alapvetően meghatározó ún. könyvtári törvény életbe lépése után¹⁵, végre szembesült az oktatási minisztérium azzal a ténnyel, hogy szakmailag meglehetősen gazdátlanra vált a tárca felelősségi körébe tartozó könyvtári rendszer. Különösen azért vált aggályossá a kialakult helyzet, mert ebbe a körbe sorolható egyrészt az ország könyvtárainak többsége, köztük számos, a hazai felsőoktatás és tudományos élet szempontjából igen fontos gyűjtemény, másrészt ide tartozik a legelhanyagoltabb könyvtári szegmens, a két szakma határán hanyódozó nagy számú iskolai könyvtár. Ezt a könyvtári rendszert tulajdonképpen az alábbi három alrendszer alkotja:

- A közoktatás könyvtárai, vagyis a különböző iskolai könyvtárak – másként fogalmazva az iskola *tanulási forrásközpontjai*¹⁶
- A felsőoktatási könyvtárak (legtöbbjük egyben szakkönyvtár is!), valamint az újabban szerveződni induló hallgatói információs központok
- A pedagógiai szakkönyvtári alrendszer, benne a kutatóintézeti, a központi háttérintézményi és a megyei pedagógiai intézeti könyvtárak

Felmerült annak az igénye is, hogy az oktatásirányítás hatékonyabb feladatellátása érdekében célszerű lenne erre a könyvtári körre egységes könyvtári stratégia megalkotása és érvényesítése. A szakterületre érvényes távlati tervek kidolgozására és végrehajtásának koordinálására 2001 novemberében életre hívott OM Könyvtárfejlesztési Stratégiai Bizottság indulásként megfogalmazta, hogy ennek a stratégiának az alábbi szakmai elemekre, előmunkálatokra és részfeladatokra kell támaszkodnia:

- A már érvényben lévő könyvtári stratégia végrehajtási koncepciójának kidolgozása a szakterületre
- Az egyes könyvtári alrendszerek működése szempontjából nélkülözhetetlen minőségbiztosítási normák és mutatók kidolgozása.
- Döntés előkészítő felmérések és háttérvizsgálatok elvégzése és értékelése.
- Fejlesztési javaslatok kidolgozása.
- A jogi szabályozással kapcsolatos változások kezdeményezése és jogszabály-előkészítés.
- Kapcsolattartás és információáramoltatás az intézmények, szervezetek, szakmai fórumok között.
- A koncepció szempontjából releváns nemzetközi együttműködés kiépítése, különös tekintettel Európára és az „összmagyar” kultúrára.¹⁷

A Stratégiai Bizottság operatív végrehajtó szervezeteként 2002 januárjától működni kezdett az OPKM-en belül a Wlassics Műhely. (Íme, nem véletlenül esett szó korábban Wlassics Gyuláról!) A munka nagy lendülettel indult meg, lassanként azonban elült a lendület, lelassult, majd egyes területeken meg is torpant a tervező és az operatív munka egyaránt. Hogy ennek mik voltak az okai, annak elemzése itt és most aligha időszzerű. Mindenesetre az érintett könyvtári rendszer tagjai a maguk bőrén érzik a hiányát az egységes szemléletnek, az érvényes cselekvési programnak és az egymást segítő közös munkának.

Miközben a Wlassics Műhely készült az új feladataira, maga az OPKM is elkészítette a saját megújulási programját, a Magyar Pedagógusok Háza koncepciót.¹⁸ E program bevezetője – csekély stíláriis módosításokkal - elvi alapvetésként szolgálhatja a pedagógiai könyvtári alrendszer számára megfogalmazható stratégia, jövőkép definiálását is. Az alábbiakban – a tárca szintű egységes fejlesztési program további formálódása híján - ennek a jövőképnek a bemutatására teszünk kísérletet.

Új korszakunkról, a XXI. századról szóló elemzésekben gyakran emlegetett tényként szerepel, hogy az informatikai forradalom korát éljük, hogy világunk a tudás alapú információs társadalom, árnyaltabb megközelítésben a hagyomány alapú tudástársadalom megvalósítása felé halad. Ezt a rendkívül gyorsan zajló, globális átalakulási folyamatot tovább színezi, hogy az elmúlt másfél évtized társadalmi mozgásai, átrendeződései alapvetően megmozgatták, átformálták régióinkat, s benne hazánkat is. Ez utóbbi változások pedig koránt sem csengtek még le, hatásuk az előttünk álló egy - másfél évtizedre is megbízhatóan prognosztizálható.¹⁹

Ezek a mozgások és változások áthatották, és folyamatosan áthatják a kultúra, az oktatás egészét, így természetesen irányítási filozófiáját és intézményrendszerét is. Az új társadalmi kihívásokra válaszolni képes innovációs folyamatok indultak és indulnak meg a kultúra és az oktatás világában is. E folyamatok egyik vezérelve az a felismerés, hogy a tudásalapú társadalomban át- és fölértékelődnek az ismeretek és a mögöttes összefüggések, valamint a belőlük kinövő alkotóképes tudás. Ennek következményeként fölértékelődik a tudásszerzés szervezett folyamata, a tanulás is.

A magyar kulturális és oktatási intézményrendszer szerves részeként létező pedagógiai szakkönyvtári rendszerben is az utolsó másfél évtized hozta a legtöbb fordulatot, készített a korábbiaknál intenzívebb változási folyamatokra. Ugyanakkor azzal számolunk, hogy a fentebb vázolt folyamatok a közeli jövőben várhatóan továbbra is intenzíven hatnak majd, s ezekhez alkalmazkodni nagy, de vállalásra érdemes kihívás a rendszerben működő szervezetek és szakemberek számára.

Egy-egy közgyűjtemény értékőrző és áthagyományozó szerepében óhatatlanul hordoz konzervatív vonásokat is, miközben a szolgáltatásaiban a legkorszerűbb elemek alkalmazására kell törekednie, ha a használói szemében versenyképes kíván maradni. E kettős, sajátosan ellentmondásos helyzet kompromisszumos kezelése, adott intézmény helyének megtalálása és megtartása a gyorsan változó világban meglehetősen összetett feladat. Különösen nehézé teszi ezt a helykeresést és helyfoglalást az a tapasztalati tény, hogy az elmúlt másfél évtized megélt változásait, fordulatait gyakran inkább a politika, illetve a (restriktív) gazdaságpolitika motiválta, nem pedig szakmai megfontolások vezérelték. Így és ezért fordulhatott elő, hogy szakmai szempontból olykor visszalépés-ként kellett megélnünk a velünk, körülöttünk történeteket.

A változások az oktatás, az iskola világát sem kerülhetik el. Az oktatáspolitikában és a pedagógiai szakirodalomban visszatérő, szinte már szakmai közhelynek számító gondolatként tartja magát, hogy a magyar közoktatásban végre alapvető fordulatnak kell bekövetkeznie. Az iskola már nem lezárt tudást, műveltséget nyújt: legfontosabb küldetése a felkészítés az egész életen át tartó tanulásra, ehhez pedig ott kell megalapozni az önálló tanuláshoz, az önműveléshez nélkülözhetetlen készségeket, képességeket. (E tárgyban példaként elég csak a közoktatásban felgyorsulni látszó módszertani paradigmaváltásra, a digitális tananyagok, tankönyvek gyorsuló terjedésére utalni.)²⁰

Ez a fordulat természetesen bonyolult, pénz-, idő- és (szellemi-) energiaigényes, összetett folyamat. E bonyolult feladatok teljesíthetőségének egyik igen lényeges feltétele, hogy olyan pedagógusok tanítsanak, akik képesek és alkalmasak a szükséges tanulási-tanítási módszertani fordulat vállalására és végrehajtására, mert a holnap iskolájában mást kell tanítani - másképpen. A várt megújulási folyamat jelentős feladatokat ró a pedagógusképzés, -továbbképzés és -önképzés egész rendszerére. Ezért a legtöbb tennivaló azokra az intézményekre és szakemberekre vár, akik részt vesznek a pedagógusoknak a módszertani fordulatra történő felkészítésében. Ebből a feladatból intenzíven kell kivennie a részét a pedagógiai könyvtári rendszer egészének és egyes intézményeinek, a maguk szak- és földrajzi területén, a maguk eszközeivel és gyűjteményeikre épülő szolgáltatásaikkal.

Az eddigiekben vázolt társadalmi és oktatáspolitikai probléma-komplexumból kiindulva érdemes megfogalmazni ma a pedagógiai szakkönyvtárak küldetését, jövőképét, feladatrendszerét. A stratégia megtervezésének szerves (és aligha mellőzhető) előzményeként persze előbb érdemes megvizsgálni a megújulásra kész intézményrendszer adott, konkrét helyzetét, számba venni erősségeit és gyengéit, a megújulás esélyeit és az esélyek realizálására leselkedő veszélyeket.

Hol a helyük, mi a szerepük a forgandó világban ezeknek a gyűjteményeknek, maradandó értékekkel és megújulásra kész szemléletükkel? Hogyan alkalmazkodjanak a változó körülményekhez? Hogyan újuljon meg, őrizve és közvetítve eközben a hagyományos értékeit is? – efféle elvi szintű kérdések megfogalmazásával, s a lehetséges válaszok keresésével érdemes kezdeni, majd tovább lépni a lehetséges problémák, ellentmondások, konfliktusok felé.

A pedagógiai szakkönyvtár kettős kötődésű szervezet: egyfelől része a magyar közgyűjteményi (könyvtári) rendszernek, másfelől – szolgáltatásai révén elsősorban – a közoktatás háttérintézménye, miközben a felsőoktatás (pedagógusképzés) számára is jelentős szolgáltatásokat teljesít. Szerepe, jelentősége gyakran ellentmondásos, helyenként feszült viszonyban van létezési lehetőségeivel, életkörülményeivel. Ezért (is) kell, érdemes nagyon őszintén vizsgálni és elemezni többek között a létesítményi adottságokat, a finanszírozási struktúrát, a rendelkezésre álló információs vagyont és annak feltartását ill. hiányait. Azután az informatikai fejlettségi szintet és az információs-kommunikációs technológia kihasználtságát, a nyújtott szolgáltatások körét, színvonalát és megfeleltetését a manifeszt (és látens!) használói igényeknek, a potenciális és a tényleges használói kör egymáshoz viszonyított arányát. Végül, de semmiképpen sem utolsósorban, a szakemberek minőségét, felkészültségét, elhivatottságát, és persze elismertségét, presztízsét.²¹

A jövőjüket megnyerni kívánó pedagógia könyvtárak sorsa döntően azon múlik, hogyan válaszolnak az őket érő szakmai és környezeti kihívásokra. Esélyeiket növeli, ha a fenntartó, a használói kör és a munkatársi közösség közös érdekek mentén, közös megoldásokat tud generálni. A jövőképüknek saját legmarkánsabb jellemzőikre kell épülnie: gyűjteményeik és szolgáltatásaik sokféleségére, sokszínűségére. Ezek segítségével kell törekedniük rá, hogy egy társadalmilag jelentős, különböző paramétereiben kiterjedt szakmai terület, a pedagógia, a neveléstudomány, az iskola világa számára nyújtsanak gazdagon hasznosítható szolgáltatásokat a maguk földrajzi térségében.

Ahhoz, hogy az értékörzés és megújulás kettős, de egymással összetartozó szerepét minél maradéktalanabban betölthesse ez az intézmény típus, s hogy alapvető célját, küldetését teljesíthesse, távlati programra és adekvát feltételekre, másként fogalmazva a küldetéshez formált stratégiára, és a stratégia kiteljesítéséhez alkalmas infrastruktúrára van szüksége a rendszernek. Csak ha világosan látják a célokat, s pontosan tudják a személyére szabott feladatukat, s csak ha megfelelő fizikai térben és (fejlesztési valamint működési) költségekre támaszkodva végezhetik munkájukat, akkor várható el a pedagógiai szakkönyvtárak munkatársi közösségeitől, hogy a különböző gyűjteményekre épülő, használóra orientált, hatékony és eredményes, tehát tényleges szükségleteket kielégítő és valós értékeket közvetítő szolgáltatásokat nyújtsanak.

Az óhajtott cél és elvárás végül is az, hogy erős hagyományú, nyitott pedagógiai szakkönyvtári rendszer működjön, amely rendszer képes lehet a kitüntetett értékei segítségével folyamatosan alkalmazkodni a mindenkori szakmai kihívásokhoz, ugyanakkor folyamatosan képes újjászervezni is önmagát, képes a gyűjteményeiben, szolgáltatásaiban és szellemi kapacitásában hordozott értékek komplex, korszerű, felhasználó-orientált prezentálására, hasznosítására.

Itt és most mondandóm végéhez értem. Egyrészt időm is elfogyott, másrészt az ünnepi alkalom tartott vissza attól, hogy valamiféle módszertani igényességgel szerkesztett, gyakorlat-orientált receptet próbáljak összeállítani a pedagógiai intézeti könyvtárak számára. Általános, átfogó igénnyel megteszi ezt az érvényes miniszteri rendelet²², a speciálist, a csak itt érvényesülőt, pedig Önök, a most már Kovács Lajosról elnevezett

könyvtár fenntartói, irányítói, munkatársai és használói kell, hogy tudják, ismerjék a legpontosabban. Meg persze tudniuk kell – a maguk helyén és viszonyai között – a többi pedagógiai intézeti könyvtárosoknak, munkatársaknak és használóknak is. Ezért próbálkoztam meg azzal, hogy globálisabban, a létező és várható társadalmi-kulturális háttér felől, elvi megfontolások számba vételével, töprengve és fogódzókát keresve érzékeltessem, miféle világban kell értelmet keresni, értéket közvetíteni egy ilyen intézménynek, mint az Önöké például. Ha egyetlen gondolatot, mondatot magával visz az elhangzottakból bárki, hogy hasznosítsa majd, már nem szóltam fölöslegesen. Ha minden mondatomat, gondolatomat vitatják, az még inkább a javukra válhat. Hiszen akkor nyilván erősen elgondolkodtak a tennivalóikon, feladatukon, a jövő esélyeiken.

Legvégül sok sikert, még több erőt és jó egészséget kívánok mindnyájuknak ezekhez az esélyekhez, intézetük küldetésének kiteljesülő megéléséhez. Mert higgyék el, ezekre nagy szükségük lesz, ha azt a tömérdek munkát el akarják végezni, amit várnak Önöktől a használóiak, abból a kevéske rávalóból, amijük feltehetően lesz majd mindehhez. Ámbár... hogy is mondja az angol? Ne jósolj, ha nem vagy kénytelen vele?

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Balogh Mihály

Jegyzetek

1. Vasárnapi Újság, I. évf. 41. sz., 1854.
2. Wlassics működésére lásd pl. Wlassics Gyula. In: Mann Miklós: Oktatáspolitikai koncepciók a dualizmus korából. Bp., Tankönyvkiadó, 1987. pp. 105 – 143.
3. A rövid írások a Könyv és Nevelés (KÉN) 2001. és 2002. évfolyamának egyes számaiban jelentek meg. Az előadásban idézettek kivül teret kapott többek között Ágh István, Biró Zoltán, Horváth Tibor, Nádasi András és mások véleménye is.
4. Nagy Attila: Útelágazásban? (Töprengés az olvasás jövőjéről.) In: KÉN, 2001/4. sz., pp. 8-11.
5. Az olvasás jövőjéről... megkérdeztük: Hász Erzsébet tanárt, Korzenszky Richárd OSB bencés perjelt, Vajda Kornél könyvtárost. In: KÉN 2001/1., pp. 7-11.
6. Fűzfa Balázs: A másik irodalom II. In: KÉN 2003/2., pp. 7-11.
7. Arany János összes balladái. Bolond Istók. Bp., MKKE, 1932. p. 162.
8. Horváth Tibor – Papp István szerk.: Könyvtárosok kézikönyve. Bp., Osiris, 1999 – 2003., 1-5. k.
9. Uo., 1. k., p. 9.
10. Poprády Géza: A könyvtári trendek. In: Könyvtárosok kézikönyve, 5. k., p. 18-22.
11. Uo., 5. k., p. 23-27.
12. Uo., 5. k., p. 32.
13. Varga Katalin: A szakkönyvtár. Uo., 3. k., p. 107-109.
14. Uo., 3. k., p. 124-127.
15. 1997. évi CXL. sz. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
16. Az amerikai eredetű elnevezés meghonosítására az 1970-es évek végén, majd a körülötte zajló vitákra bőven tartalmaz adalékot a honi iskolai könyvtári szakirodalom. A fogalom legátfogóbb kifejtésére lásd Celler Zsuzsa: A tanulási forrásközpontok. In: Tanulmányok a neveléstudományok köréből 1979 – 1984. Bp., Akad. K., 1985., pp. 210 - 232.
17. Az OM felelősségi körébe tartozó könyvtárakról szóló összegzés azt a kéziratban lévő összeállítást követte, amelyet Celler Zsuzsanna és Csík Tibor, az OPKM két munkatársa készített a Stratégiai Bizottság számára 2002. márciusában: A pedagógiai könyvtári alrendszer. Kézirat, 2002., 14 p.
18. Balogh Mihály: Az intézmény jövője: a Magyar Pedagógusok Háza. In: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum évkönyve. Bp., OPKM, 2003., pp. 24-28.
19. A témáról lásd még Varga Csaba: A tudástársadalom eszménye. In: eVILÁG, 2002/9., p. 10-16.
20. Magyar Bálint oktatási miniszter számos nyilatkozata, ill. a tárca több kezdeményezése tartalmazza az e-tanulás, ill. a digitális tananyagok problémakörét.
21. Lásd a 17. sz. jegyzet, Celler Zsuzsanna és Csík Tibor összegzése a pedagógiai szakkönyvtárakról.